

บทสรุปผู้บริหาร
(Executive Summary)

โครงการ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
: การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทย”

โดย
ผศ.ดร.เดชา สังขวรรณ และคณะ

พฤษภาคม 2548

บทสรุปผู้บริหาร
(Executive Summary)

โครงการ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
: การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทย”

คณะผู้วิจัย	สังกัด
1. ผศ.ดร.เดชา สังขวรรณ	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
2. รศ.ดร. อุดม รัฐอมฤต	คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
3. นางสาวจุฑารัตน์ พูลเกษ	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
4. นางสาวรุ่งนภา เทพภาพ	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
5. นางสาวสุจิรา ดวงแก้ว	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
6. นายสุทธินันท์ จันทนา	คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชุดโครงการ “ กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์กับสังคมไทย ”

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

บทสรุปผู้บริหาร (Executive Summary)

การศึกษาวิจัยในโครงการ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ : การนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทย” มีวัตถุประสงค์ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาผลการนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในโครงการทดลองในงานคุมประพฤติ และ 2) เพื่อศึกษาระบบ และรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับคดีความอาญาทั่วไปในสังคมไทย

ขอบเขตของการศึกษา

1. ด้านเนื้อหา : กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ หมายถึง กระบวนการในทางปฏิบัติของพนักงานคุมประพฤติที่ได้รับมอบหมายให้ร่วมในโครงการทดลองนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในขั้นตอนการพิจารณาคดีขณะที่จำเลยอยู่ระหว่างการสืบเสาะและพินิจของพนักงานคุมประพฤติเจ้าของคดี การทดลองนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาทดลองใช้ในขั้นตอนดังกล่าวแบ่งออกได้เป็นระยะได้แก่ ระยะเตรียมการก่อนการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ ระยะการจัดการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพระหว่างฝ่ายจำเลยและฝ่ายผู้เสียหาย และระยะการดำเนินการภายหลังการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ

2. ด้านพื้นที่ : ในการศึกษาครั้งนี้ได้กำหนดพื้นที่ในการศึกษาจากผลของการนำเอากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในโครงการทดลอง จากสำนักงานคุมประพฤติ 11 แห่ง ได้แก่

- (1) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา
- (2) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดระยอง
- (3) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดเพชรบุรี
- (4) สำนักงานคุมประพฤติอำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา
- (5) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดมหาสารคาม
- (6) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดลำพูน
- (7) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดกำแพงเพชร
- (8) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- (9) สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดพัทลุง
- (10) สำนักงานคุมประพฤติประจำศาลแขวงพระนครเหนือ กรุงเทพมหานคร
- (11) สำนักงานคุมประพฤติเขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร

ระเบียบวิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการศึกษาเพื่อประเมินผลโครงการ (Program Evaluation) แบ่งออกเป็น 2 ลักษณะดังนี้

1. ศึกษาค้นคว้าจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Study) ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ บทความ คู่มือการปฏิบัติงาน วิทยานิพนธ์ และรายงานวิจัย เป็นต้น
2. การศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยการใช้การสนทนากลุ่ม (Focus Group) การใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของโครงการ อันได้แก่ เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในสำนักงานคุมประพฤติ ผู้เสียหาย จำเลย และญาติ ตลอดจนการปฏิบัติงานในภาคของชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน อาสาสมัครคุมประพฤติ เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ฯลฯ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาได้แก่ เจ้าหน้าที่และผู้รับผิดชอบโครงการจากสำนักงานคุมประพฤติทั้ง 11 แห่ง และผู้รับบริการ คือ ผู้เสียหาย จำเลย ญาติ เครือข่ายยุติธรรมชุมชน โดยอยู่ในความรับผิดชอบของสำนักงานคุมประพฤติทั้ง 11 แห่ง

ผลการศึกษา

1. ผลการนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในโครงการทดลองในงานคุมประพฤติ

ตารางที่ 1

สรุปภาพรวมการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ทั้ง 11 สำนักงานนำร่อง

ประเภทคดีจำแนกตาม ฐานความผิด	คดีความที่เข้าสู่ สำนักงาน (คดีความทั่วไป)	คดีที่เข้าข่าย การทำ RJ	จำนวนคดี ที่ จัดประชุม RJ	ผลการดำเนินงาน	
				ตกลง ได้	ตกลง ไม่ได้
1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ	116	71	15	15	-
2. ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย	1,478	661	200	180	20
2.1 ความผิดต่อชีวิต	266	154	50	43	7
2.2 ความผิดต่อร่างกาย	1,212	507	150	137	13
3. ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง	112	28	8	8	-
3.1 ความผิดต่อเสรีภาพ	109	25	8	8	-
3.2 ความผิดฐานเปิดเผยความลับ	-	-	-	-	-
3.3 ความผิดฐานหมิ่นประมาท	3	3	-	-	-
4. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	943	549	125	120	5
4.1 ความผิดฐานลักทรัพย์และวิ่งราวทรัพย์	559	310	64	64	-
4.2 ความผิดกรรโชกหรือเอาทรัพย์ ชิงทรัพย์ และปล้นทรัพย์	3	2	2	1	1
4.3 ความผิดฐานฉ้อโกง	21	11	2	1	1
4.4 ความผิดฐานโกงเจ้าหนี้	1				
4.5 ความผิดฐานยักยอก	57	50	12	11	1
4.6 ความผิดฐานรับของโจร	13	6			
4.7 ความผิดฐานทำให้เสียทรัพย์	34	27	12	10	2
4.8 ความผิดฐานบุกรุก	255	143	33	33	-
5. ความผิดฐานลหุโทษ					
6. อื่น ๆ	803	358	92	88	4
รวม	3,452	1,667	440	411	29

ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2547 – 30 เมษายน 2548

ตารางที่ 2

ร้อยละของจำนวนคดีที่เข้าข่ายการดำเนินกระบวนการยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์ เปรียบเทียบกับจำนวนคดีความที่เข้าสู่
สำนักงาน ภาพรอม 11 สำนักงานนาร่อง

ประเภทคดีจำแนกตาม ฐานความผิด	ร้อยละของคดีความที่ เข้าสู่สำนักงาน (คดีความทั่วไป)	ร้อยละของคดี ที่เข้าข่าย การทำ RJ	ร้อยละของคดีที่ ไม่เข้าข่าย การทำ RJ
1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ	100.0 (116)	61.2 (71)	38.8 (45)
2. ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย	100.0(1,478)	44.7(661)	55.3(817)
3. ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง	100.0(112)	25.0(28)	75.0(84)
4. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	100.0 (943)	58.2 (549)	41.8(394)
5. ความผิดฐานลหุโทษ	0	0	0
6. อื่น ๆ	100.0(803)	44.6(358)	55.4(445)
รวม	100.0 (3,452)	48.3 (1,667)	51.7(1,785)

หมายเหตุ: ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2547- 30 เมษายน 2548

จากตารางที่ 2 แสดง ฐาน/ลักษณะความผิดแต่ละประเภทมีร้อยละของคดีที่เข้าข่าย
การทำ RJ แตกต่างกัน กล่าวคือ

- ความผิดเกี่ยวกับเพศ มีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเพศที่เข้าสู่สำนักงาน คือ ร้อยละ 61.2

- ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย มีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์เมื่อเปรียบเทียบความผิดต่อชีวิตและร่างกายที่เข้าสู่สำนักงาน คือ ร้อยละ 44.7

- ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง มีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงาน
ยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียงที่เข้าสู่สำนักงาน คือ
ร้อยละ 25.0

- ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน มีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรม
เชิงสมานฉันท์ เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เข้าสู่สำนักงาน คือ ร้อยละ 58.2

- ความผิดฐานลหุโทษนั้นไม่ปรากฏเลย

- ความผิดอื่น ๆ มีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
เมื่อเปรียบเทียบความผิดอื่น ๆ ที่เข้าสู่สำนักงาน คือ ร้อยละ 44.6

ภาพรวมของความผิดทุกประเภทฐานความผิดมีร้อยละของคดีที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เมื่อเปรียบเทียบความผิดทุกประเภทฐานความผิดที่เข้าสู่สำนักงาน คือ ร้อยละ 48.3

ตารางที่ 3

ร้อยละของจำนวนคดีที่จัดประชุมตามกระบวนการยุติธรรม

เชิงสมานฉันท์ เปรียบเทียบกับจำนวนคดีความที่เข้า

ข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ภาพรวม 11 สำนักงานนำร่อง

ประเภทคดีจำแนกตาม ฐานความผิด	ร้อยละของคดีที่เข้าข่าย การดำเนินงานยุติธรรม เชิงสมานฉันท์	ร้อยละของคดีที่จัด ประชุมประสาน สัมพันธ์ภาพ	ร้อยละของคดีที่ ไม่ได้จัดประชุม ประสาน สัมพันธ์ภาพ
1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ	100.0 (71)	21.1 (15)	79.9 (56)
2. ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย	100.0 (661)	30.3 (200)	69.7 (461)
3. ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและ ชื่อเสียง	100.0 (28)	28.6 (8)	71.4 (20)
4. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	100.0 (549)	22.8 (125)	77.2 (424)
5. ความผิดฐานลหุโทษ	0	0	0
6. อื่น ๆ	100.0(358)	26.7(92)	73.3 (266)
รวม	100.0 (1,667)	26.0 (432)	74.0 (1,235)

หมายเหตุ: ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2547- 30 เมษายน 2548

จากตารางที่ 3 แสดงฐาน/ลักษณะความผิดแต่ละประเภทมีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ แตกต่างกัน กล่าวคือ

- ความผิดเกี่ยวกับเพศ มีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธ์ภาพเมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเพศที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 21.1

- ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย มีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธ์ภาพเมื่อเปรียบเทียบความผิดต่อชีวิตและร่างกายที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 30.3

- ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง มีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียงที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 28.6

- ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน มีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 22.8

- ความผิดฐานลหุโทษนั้นไม่ปรากฏเลย

- ความผิดอื่น ๆ มีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ เมื่อเปรียบเทียบความผิดอื่น ๆ ที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 26.7

ภาพรวมของความผิดทุกประเภทฐานความผิดมีร้อยละของคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพเมื่อเปรียบเทียบความผิดทุกประเภทฐานความผิดที่เข้าข่ายการดำเนินงานยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ คือ ร้อยละ 26.0

ตารางที่ 4

ร้อยละของผลการจัดประชุมตามกระบวนการยุติธรรม

เชิงสมานฉันท์เปรียบเทียบกับจำนวนที่จัดประชุม

ตามกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์

ภาพรวม 11 สำนักงานนำร่อง

ประเภทคดีจำแนกตาม ฐานความผิด	ร้อยละของคดีที่จัดประชุม ประสาน สัมพันธภาพ	ร้อยละของคดี ที่สามารถตกลงกัน ได้	ร้อยละของคดีที่ไม่ สามารถตกลงกัน ได้
1. ความผิดเกี่ยวกับเพศ	100.0(15)	100.0(15)	0
2. ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย	100.0 (200)	90.0(180)	10.0(20)
3. ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและ ชื่อเสียง	100.0(8)	100.0(8)	0
4. ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน	100.0 (125)	96.0 (120)	0.4(5)
5. ความผิดฐานลหุโทษ	0	0	0
6. อื่น ๆ	100.0(92)	95.7(88)	4.3(4)
รวม	100.0 (432)	95.1 (411)	4.9(29)

หมายเหตุ: ข้อมูลตั้งแต่วันที่ 1 มิถุนายน 2547- 30 เมษายน 2548

จากตาราง 4 แสดงฐาน/ลักษณะความผิดแต่ละประเภทมีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน แตกต่างกัน กล่าวคือ

- ความผิดเกี่ยวกับเพศ มีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเพศที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 100.0

- ความผิดต่อชีวิตและร่างกาย มีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดต่อชีวิตและร่างกายที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 90.0

- ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียง มีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพและชื่อเสียงที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 100.0

- ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สิน มีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดเกี่ยวกับทรัพย์สินที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 96.0

- ความผิดฐานลหุโทษนั้นไม่ปรากฏเลย

- ความผิดอื่น ๆ มีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดอื่น ๆ ที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 95.7

- ภาพรวมของความผิดทุกประเภทฐานความผิดมีร้อยละของคดีที่สามารถตกลงกัน เมื่อเปรียบเทียบความผิดทุกประเภทฐานความผิดที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพ คือ ร้อยละ 95.1

ข้อสังเกต

จากตารางที่ 2-4 จะเห็นได้ว่าความผิดทางอาญาบางลักษณะ เข้าสู่กระบวนการดำเนินการ ในปริมาณที่น้อยที่เห็นได้อย่างชัดเจน ได้แก่ ลักษณะความผิดทางเพศ (Sex offenses) อาจจะเป็นเนื่องมาจากการที่คู่กรณีฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง โดยเฉพาะผู้เสียหายจะไม่สนใจที่จะเข้าร่วมประชุม ทั้งนี้ อาจสืบเนื่องมาจากปัจจัยประกอบหลายประการโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวัฒนธรรม ประเพณีและความเชื่อในสังคมไทย

ในภาพรวมพบว่าคดีที่จัดประชุมประสานสัมพันธภาพตามแนวคิดการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤตินั้น แม้ว่าจะมีร้อยละที่ไม่สูงนัก คือ 26.0 แต่อย่างไรก็ตามหากพิจารณาให้ถ่วงถ่วงจะพบว่า การดำเนินงานที่ผ่านมาเป็นเพียงโครงการทดลองนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติที่มีการดำเนินงานมาประมาณ 1 ปี การที่สามารถดำเนินการจัดการประชุมประสานสัมพันธภาพซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ถึง 1 ส่วน 4 หรือ ร้อยละ 26.0 ของจำนวนคดีความที่เข้าข่ายทั้งหมด และในภาพรวมการประชุมดังกล่าวสามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ คือ คู่กรณีสามารถทำการตกลงกันได้ ที่มีสูงถึง ร้อยละ 95.1 ถือว่าเป็นการเริ่มต้นที่ดี และสะท้อนให้

เห็นทิศทางในการพัฒนาได้ในอนาคต หากมีกระบวนการเรียนรู้และประสบการณ์ในการทำงานมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตอีกประการเกี่ยวกับการประเมินความสำเร็จในการดำเนินกระบวนการสร้างความสมานฉันท์ กล่าวคือ สาเหตุสำคัญที่ค้นพบเกี่ยวกับความสำเร็จหรือไม่สำเร็จของการดำเนินกระบวนการยุติธรรมเชิงฉันท์มาใช้ในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจ หรือการที่สามารถทำการตกลงกันได้หรือไม่ตกลงกันได้ของผู้เสียหายและผู้กระทำผิดมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการชดใช้เป็นตัวเงินเป็นอย่างมาก ซึ่งจะสามารถสังเกตได้จากการระบุถึงสาเหตุของการที่ไม่สามารถตกลงกันได้ว่าโดยส่วนใหญ่แล้วเนื่องจาก ผู้เสียหายทำการเรียกร้องค่าเสียหายสูงเกินความสามารถในการจ่ายของผู้กระทำผิด จึงไม่สามารถทำการตกลงกันได้

ฉะนั้นในการพัฒนาระบบการทำงานในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติจะต้องมีการทบทวนการทำงานตรงจุดนี้ให้รอบคอบ และเป็นไปอย่างลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น เพื่อสร้างให้เกิดสมดุลระหว่างการเยียวยาผู้เสียหายทั้งในมิติของการชดใช้ด้านเงินทอง และการเยียวยาความรู้สึก และจิตใจ

2. ระบบ และรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมกับ คดีความอาญาทั่วไปในสังคมไทย

2.1 ประเด็นปัญหาทางด้านกฎหมายหรือระบบที่เอื้อและเป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน

สำหรับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้กับงานคุมประพฤติในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น อาจวิเคราะห์ถึงปัญหาและอุปสรรคทางด้านกฎหมายได้ดังต่อไปนี้

(1) ปัญหาเรื่องไม่มีกฎหมายบัญญัติรับรองการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในงานคุมประพฤติต่อปัญหาข้อนี้ ย่อมจะก่อให้เกิดความไม่ชัดเจนถึงที่มาและขอบเขตอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานของพนักงานคุมประพฤติ ดังนั้นจึงควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติกฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่พนักงานคุมประพฤติให้ครอบคลุมถึงอำนาจหน้าที่ในการปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ รวมถึงตลอดถึงการกำหนดให้มีการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจของพนักงานคุมประเวติด้วย ทั้งนี้เพื่อให้เป็นที่ยอมรับในการปฏิบัติงานดังกล่าวจากองค์กรต่างๆในกระบวนการยุติธรรมทางอาญา

(2) ปัญหาเรื่องการตรวจสอบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐาน ตามหลักกฎหมาย

อาญาถือระบบการตรวจสอบเป็นสาระสำคัญในการรักษาความสงบเรียบร้อยในสังคม ดังนั้นในการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในขั้นตอนการสืบเสาะและพินิจในชั้นก่อนฟ้องคดีก็ย่อมที่จะต้องยึดถือหลักการดังกล่าวเช่นกัน เพราะฉะนั้น การตรวจสอบข้อเท็จจริงและพยานหลักฐานให้ได้ความชัดเจนว่าจำเลยเป็นผู้กระทำผิดจริงจึงเป็นข้อคำนึงที่สำคัญอีกประการ มิฉะนั้นการเจรจาต่อรองในกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์อาจเข้าลักษณะของการจูงใจหรือให้ค้ำประกันสัญญา ให้ยอมรับผิดอันเป็นการขัดต่อบทบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 226 และรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย มาตรา 243 ได้

(3) ปัญหาเรื่องหลักประกันความพึงพอใจ และความสมัครใจของคู่ความในคดี

สำหรับปัญหาเรื่องนี้ ย่อมเกิดขึ้นทั้งฝ่ายจำเลยและฝ่ายผู้เสียหาย โดยในฝ่ายจำเลยนั้นย่อมเกี่ยวโยงมาจากปัญหาในข้อ 2. ดังกล่าว ว่าจะมีการจูงใจหรือมีการให้ค้ำประกันสัญญาใดๆ เพื่อให้จำเลยรับสารภาพหรือยอมรับผิดเพื่อเข้าสู่กระบวนการทำข้อตกลงตามแนวทางของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์หรือไม่ เพราะหากเป็นเช่นนั้นแล้วจะไม่ส่งผลต่อการสำนึกผิดและความต้องการแก้ไขเยียวยาตามหลักการของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ได้

ในส่วนของฝ่ายผู้เสียหายก็เช่นกัน อย่างน้อยควรให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชยเยียวยาความเสียหายในเบื้องต้นเพื่อเป็นหลักประกันความพึงพอใจและความสมัครใจในการยินยอมเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เสียก่อน

(4) ปัญหาในการบังคับตามข้อตกลง ต่อปัญหาข้อนี้ไม่ว่าจะเป็นกรณีของความผิด

อันยอมความได้หรือความผิดอาญาแผ่นดินก็ตาม เมื่อได้มีการทำข้อตกลงเพื่อยุติคดีแล้ว ย่อมอาจเกิดกรณีที่คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้นได้ กรณีดังกล่าวย่อมมีผลต่อคดีความผิดต่อส่วนตัวที่ได้มีการทำข้อตกลงกันแล้วได้ถอนคำฟ้องหรือคำร้องทุกข์ซึ่งทำให้สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องต่อศาลย่อมระงับไป ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 39 (2) ดังนั้นหากมีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงแล้ว จึงไม่มีสิทธินำคดีอาญามาฟ้องใหม่ได้ อันเป็นผลเสียต่อผู้เสียหาย ดังนั้นในเรื่องนี้ ควรมีการกำหนดระยะเวลาในการปฏิบัติตามข้อตกลงให้ชัดเจนพร้อมทั้งให้มีการปฏิบัติตามข้อตกลงดังกล่าวให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลาที่กำหนดนั้นด้วย จึงจะมีการถอนคำฟ้องหรือคำร้องทุกข์เพื่อยุติคดี หรือมิฉะนั้นควรกำหนดให้สิทธิในการนำคดีอาญามาฟ้องยังไม่ระงับไป

ส่วนกรณีของความผิดอาญาต่อแผ่นดิน เมื่อศาลได้มีคำพิพากษาตามข้อตกลงระหว่างคู่ความในคดีแล้ว มีการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อตกลงนั้น ย่อมต้องกำหนดให้มีการบังคับตามข้อตกลงนั้นได้โดยผู้เสียหายไม่ต้องนำมาฟ้องเป็นคดีใหม่ มิฉะนั้นแล้วจะกลายเป็นผลเสียต่อผู้เสียหาย

2.2 ระบบและรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่เหมาะสมกับคดีอาญาทั่วไปในสังคมไทย

ความเป็นไปได้ของการที่จะนำเอาระบบและรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในคดีความอาญาทั่วไปในสังคมไทยได้อย่างเหมาะสมนั้น ผลการวิจัยนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นปัญหาบางประการสำหรับความเป็นไปได้ดังกล่าว ประเด็นสำคัญที่สะท้อนถึง คือ สถานภาพทางกฎหมายและความชอบด้วยกฎหมาย (legitimacy) ของระบบและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำมาใช้ในงานคุมประพฤติ ประเด็นดังกล่าวเป็นประเด็นที่ท้าทายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่โดดเด่นทั้งจากข้อมูลของการศึกษาที่ได้จากพื้นที่การปฏิบัติงานและในเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความคิดเห็นเกี่ยวกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้

มิติด้านสถานภาพทางกฎหมายและความชอบด้วยกฎหมายของระบบและรูปแบบของกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำมาใช้ในงานคุมประพฤติในชั้นการสืบเสาะและพินิจ โดยเน้นกระบวนการเยียวยาผู้เสียหายและฟื้นฟูบำบัดและบูรณาการผู้กระทำผิดคืนสู่สังคม ในการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพของทุกฝ่ายที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียกับการกระทำผิดนั้น มีประเด็นที่ได้รับการตั้งข้อสังเกตและให้มีการพิจารณาอย่างถี่ถ้วนถึงความพร้อมในการตรวจสอบและรับผิดชอบ (Accountability) ว่าคดีความอาญาที่ได้รับการพิจารณาโดยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ โดยการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพนั้นได้ผ่านการพัฒนาอย่างถูกต้องและเป็นธรรม โดยกระบวนการพิจารณาอย่างสุชุมและรอบคอบ (Deliberative Accountability) หรือไม่เพียงใด

ดังนั้นความเป็นไปได้ของการที่จะนำเอาผลการนำแนวคิดกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในโครงการทดลองในงานคุมประพฤตินายไปสู่ระบบและรูปแบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่สามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสมในคดีความอาญาทั่วไปในสังคมไทยได้นั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญที่งานคุมประพฤติจะสามารถสร้างระบบและกลไกในด้านความพร้อมในการตรวจสอบและรับผิดชอบ (Accountability) ต่อคดีความอาญาที่เข้าสู่การพิจารณาในงานคุมประพฤติได้มากน้อยแค่ไหน จากการวิเคราะห์ข้อมูลด้านระบบและกระบวนการของการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพในการนำเอาระบบกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในงานคุมประพฤตินั้นสะท้อนให้เห็นถึงที่มาและทิศทางของการสร้างระบบและกลไกในด้านความพร้อมในการตรวจสอบและรับผิดชอบต่อการดำเนินงานที่ชัดเจน ทั้งใน 3 ขั้นตอน คือ ทั้งในขั้นตอนการเตรียมการ ขั้นตอนการจัดประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ และขั้นตอนภายหลังการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ ด้วย ที่มาและทิศทางของกลไกดังกล่าวได้แก่ เงื่อนไขและหลักการต่างๆที่ใช้เป็นแนวทางในการจัดการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพ เป็นต้นว่า

1. ยึดหลักการความสมัครใจของทุกฝ่ายในการเข้าร่วมประชุม
2. โครงสร้าง และองค์ประกอบของการประชุม
3. บทบาทของพนักงานคุมประพฤติและผู้แทนในภาครัฐในการประชุม
4. บรรยากาศที่หลีกเลี่ยงการบังคับและการครอบงำในการประชุม
5. บทบาทของชุมชน ผู้แทนชุมชนและอาสาสมัครคุมประพฤติ
6. บทบาทของผู้นำชุมชนที่ได้รับการยอมรับในการเข้าร่วมประชุม
7. ความพร้อมในการให้คำปรึกษาหารือและการช่วยเหลือทางกฎหมายแก่ผู้เข้าร่วมประชุม
8. โอกาสในการพินิจพิจารณาข้อโต้แย้งและทบทวนข้อเสนอและความคิดเห็นต่าง ๆ จากการประชุม

เงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้งานคุมประพฤติสามารถนำมาสร้างเป็นระบบและกลไกที่สำคัญของความพร้อมในการตรวจสอบและรับผิดชอบ (Accountability) ให้มีความชัดเจนให้มากยิ่งขึ้น ระบบและกลไกของความพร้อมในการตรวจสอบและรับผิดชอบที่งานคุมประพฤติสร้างขึ้นมานั้น เป็นเครื่องยืนยันว่ากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่นำไปใช้ในคดีความอาญาในขั้นตอนสืบเสาะและพินิจทำให้สังคมและชุมชนมีความเชื่อที่ว่าการพิจารณาด้านความถูกต้องและชอบธรรมด้วยกระบวนการพิจารณาอย่างสุจริตและรอบคอบ (Deliberative Accountability) แล้ว กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ก็สามารถที่จะนำไปขยายและใช้ในส่วนอื่น ๆ ในกระบวนการยุติธรรมได้ทั่วไป ทั้งก่อนการพิจารณาคดี ทั้งตอนระบบการพิจารณาคดี และขั้นตอนหลังการพิจารณาคดีสิ้นสุดได้เช่นเดียวกัน

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

- 1) ควรมีการกำหนดนโยบายการดำเนินงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์และมีการกระจายการดำเนินงานแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อลดภาระการดำเนินงานที่ซ้ำซ้อน
- 2) ควรพิจารณาออกกฎหมาย / พระราชบัญญัติกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ เพื่อสามารถรองรับการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่สำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้ทุกฝ่ายและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยอมรับการปฏิบัติงานของสำนักงานคุมประพฤติ
- 3) ควรมีการขยายงานกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ที่ใช้กับงานสืบเสาะและพินิจและขยายงานด้านอื่น ๆ อาทิ งานสอดส่อง งานกิจกรรมชุมชน ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับภารกิจของสำนักงานคุมประพฤติ เพื่อให้ครอบคลุมการปฏิบัติงาน

5) ให้ความสำคัญกับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของสำนักงานนำร่องต่างๆ เช่น จัดให้มีการศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนทางวิชาการ

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

1) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ใน^๑ขั้นการสืบเสาะและพินิจ

- ในกรณีที่มีเด็กเป็นจำเลยหรือผู้เสียหายในคดี พนักงานคุมประพฤติต้องให้ความสำคัญกับสภาพจิตใจของเด็กด้วย ในการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพจึงควรมีนักจิตวิทยา / นักสังคมสงเคราะห์อยู่ร่วมกับเด็กตลอดจนจบการประชุม

- ภายหลังสิ้นสุดการประชุมประสานสัมพันธ์ภาพควรมีการติดตามผลการปฏิบัติตามข้อตกลงเป็นระยะ ๆ

- ข้อเสนอแนะจากผู้เสียหาย จำเลย และญาติ จากการ ศึกษา พบว่า ผู้เสียหาย เสนอแนะว่า ในการขั้นตอนของการจัดประชุมสานสัมพันธ์ภาพ นั้นจะผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับผู้กระทำผิด อาทิ ญาติ พี่น้อง หรือตัวแทนประกัน ควรต้องมีการคัดเลือกให้มาเข้าร่วมประชุมเป็นอย่างมาก ควรผ่านการกลั่นกรองจากพนักงานคุมประพฤติอีกครั้งหนึ่ง เนื่องจากผู้ที่เกี่ยวข้องนี้ จะเป็นเหมือนคนที่จะคอยให้คำปรึกษาแก่ผู้กระทำผิดว่าจะยินยอมทำตามข้อตกลงหรือไม่ หรือบางครั้งจะทำให้รูปคดีเสีย เช่น อาจจะทำให้การยุติไม่ให้จำเลยยอมทำตามข้อตกลง จึงมีผลกระทบให้การตกลงไม่สามารถสิ้นสุดได้ในครั้งแรก

สำหรับข้อเสนอแนะที่ได้จากผู้กระทำผิด เสนอว่าในขั้นตอนของการทำข้อตกลง ใช้ค่าเสียหายให้แก่ผู้เสียหายนั้น ในเรื่องของการเรียกร้องค่าเสียหาย บางครั้งผู้กระทำผิดมีความรู้สึกว่าจะอาจไม่ค่อยมีความเป็นธรรมเท่าที่ควร บางกรณีผู้เสียหายเรียกร้องจนเกินขอบเขตและความจำเป็น ทั้งนี้หากเป็นไปได้ควรมีการกำหนดอัตราค่าเสียหายที่ผู้เสียหายควรจะต้องใช้ให้แก่ผู้เสียหายอย่างเหมาะสม เพื่อให้เกิดความยุติธรรมแก่ทั้งสองฝ่าย

2) ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการขยายกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ไปใช้ในระดับชุมชน

- การทำงานของเครือข่ายยุติธรรมชุมชน จะต้องมีการรับรองสถานภาพ เพื่อเป็นเกียรติประวัติสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องให้ เป็นสิ่งที่อ้างอิงในการทำงานให้เกิดความสะดวก เป็นที่น่าเชื่อถือแก่ชาวบ้าน

- ควรมีการจัดตั้งกองทุนในหมู่บ้านเพื่อบริหารจัดการในเรื่องของการทำกระบวนการยุติธรรมชุมชน เป็นกองทุนเพื่อช่วยเหลือเยียวยาผู้เสียหายในเบื้องต้น

- สำหรับเครือข่ายยุติธรรมชุมชน พร้อมด้วยอาสาสมัครในการปฏิบัติหน้าที่สำนักงานคุมประพฤติ ควรมีการจัดการศึกษาดูงาน ในจังหวัดหรือชุมชนที่มีการป้องกันและแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติงานต่อไป